

УДК: 159.9

Літвінова Ольга,*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Луганськ*

ПРОБЛЕМА ПОЄДНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТА СІМЕЙНИХ РОЛЕЙ У КАР'ЄРНО УСПІШНИХ ЖІНОК

У статті представлено теоретичний аналіз основних підходів до проблеми переживання жінкою внутрішньоособистісного конфлікту, пов'язаного із поєднанням професійних та сімейних ролей. Визначено причини рольового конфлікту "робота – сім'я" у жінок, які прагнуть досягти успіху в кар'єрі. Проаналізовано основні джерела тиску на кар'єрно успішних жінок. Запропоновано психологічні засоби зменшення рольової напруги у жінок, які прагнуть до професійної самореалізації.

***Ключові слова:** соціальна роль, гендерна роль, самореалізація, почуття провини, кар'єра, рольова напруга, копінг-стратегії.*

Litvinova O. The unification problem of professional and family roles at carrer-successful women

The article gives its theoretical analysis the main approaches to the problem of inner-personal women's conflict connected with their professional and family roles. The reasons of their role conflict "job – family" for women who intend to make their career successful are determined in this work. The author analyses the main sources of oppression that influences successful women in their career growth. Psychological methods to reduce role tension for women who are on their way to their professional realization are offered by this article.

***Keywords:** social role, gender role, self-realization, sense of guilt, career, role oppression, copi-strategy.*

Одним із значних обмежень, які накладаються традиційною жіночою роллю в наш час, є те, що жінка, яка працює, повинна нести на собі тягар домашніх турбот і відповідальність за дітей.

Самореалізація означає прийняття себе, своїх особистісних і ставових особливостей, але цей процес можуть утруднювати конфлікти між індивідуальними особливостями і традиційними уявленнями

про гендерні ролі. Психоаналітична література описує приклади рольових конфліктів у жінок, зайнятих у професійній сфері, які спричинені “почуттям провини працюючої жінки”. Слідства відчуття провини проявляються у значущих галузях життя: в подружніх та дитячо-батьківських стосунках, взаємовідносинах на роботі і на ставленні до себе.

Занадто велика залученість до роботи не відповідає традиційній жіночій ролі, тому працюючі жінки часто відчувають тривогу та почуття провини. Можливо, такі почуття, а також те, що разом із важкими обов’язками керівника жінка повинна нести на собі ще й сімейні та домашні турботи, змушують багатьох жінок обирати такі шляхи розвитку кар’єри (часто їх називають “мамині шляхи”), які б звели до мінімуму всі ці протиріччя.

Пауелл і Манієро (Powell & Mainiero, 1992) зазначають, що деякі з чоловіків розглядають сім’ю як обставину, яка впливає на їхнє просування по службі, тоді як більшість конфліктуючих ролей, які приходиться грати жінкам, що мають дітей, впливають на вибір ними своєї кар’єри [1].

Для жінки сім’я означає додаткові обов’язки і час, який вона присвячує дому, для чоловіка – ні. Навпаки, багато чоловіків думають, що роблять все для своєї сім’ї, як “добувачі”. Щобільше, оскільки традиційна роль чоловіків передбачає, що робота і кар’єра – головна справа їхнього життя, чоловіки, на відмінність від жінок, не відчувають себе винуватими, якщо робота залишає їм мало часу для сім’ї чи якщо дружина змушена відмовлятися від своєї роботи. Білбі і Білбі (Bielbi & Bielbi, 1992) виявили, що саме жінки найчастіше жертвують своєю кар’єрою заради кар’єри чоловіка, хоча в сім’ях із нетрадиційними поглядами щодо призначення чоловіків та жінок іноді буває і навпаки [1].

Для більшості кар’єрно успішних жінок професійні та сімейні ролі є однаково значущими, що часто служить причиною рольового конфлікту “робота – сім’я” і призводить до дисгармонії в сімейних стосунках. Особливо цей конфлікт виражений у молодих жінок, які пробують поєднати процес активного розвитку професійної кар’єри із створенням і збереженням сім’ї, зазнаючи при цьому значної “рольової напруги”. Побудова кар’єри часто супроводжується у жінок

негативними емоційними переживаннями, пов'язаними із тиском з боку сім'ї чи керівництва, почуттям провини за неналежну увагу до своїх близьких, особливо до дітей, проблемою вибору “дитина – кар'єра”, відчуттям “нежіночності”, що може негативно позначитися на їх психологічному стані [4].

За різними даними, від 28% до 37% жінок та близько 51% чоловіків вважають прагнення зробити кар'єру, керувати протиприродним, несумісним із традиційною жіночою роллю матері і дружини, думають, що такі жінки відповідальні за сучасні негативні тенденції в подружніх взаєминах і заслуговують несхвалення. Як зазначають І. Калабіхіна, С. Епстайн, кар'єрно успішні жінки зустрічають несхвалення з боку чоловіків, оскільки ті не хочуть, щоб жінки перевершили їх в успіхах і рівні кар'єри, тим більше керували чоловіками. Інші жінки сприймають кар'єрно успішних жінок як загрозу у зв'язку із конкуренцією на роботі, і тому, що ті виглядають більш привабливими (бо турбуються про свій зовнішній вигляд) і більш цікавими [3; 6].

Основними джерелами тиску на кар'єрно успішних жінок, за даними М. В. Сафонові, є чоловік (86,7% відповідей респондентів-жінок), далі ідуть діти (26,7%) і родичі (12%). Структура скарг і претензій, які пред'являють домогачці кар'єрно успішним жінкам, виглядає таким чином: у 46,7% випадків вони незадовільні тим, що дружини і матері приділяють їм мало уваги, обмежують час, який відводиться на спілкування; 42,7% жінок відмітили, що чоловіки гарчать з приводу малої уваги домашнім справам; 38,7% жінок признали, що домашніх засмучує, роздратовує ненормований робочий день, необхідність іноді працювати вечорами та у вихідні дні, службові дзвінки додому; 13,3% жінок вказали, що сім'я незадовільна її необхідністю їхати у відрядження. Подібні проблеми мають працюючі жінки в усьому світі – близько 50% жінок відмічають невдоволення чоловіка з приводу малої уваги до сім'ї і дому [5].

Стосовно дітей компенсаторна поведінка проявляється в таких формах, як купівля дитині великої кількості іграшок, особливо якщо мати була у відрядженні, або затрималась на роботі; виконання всіх його бажань; надмірне занепокоєння про його фізичний стан. Проявом компенсаторної поведінки можуть стати надмірна турбота, тобто бажання уберегти дитину від будь-яких неприємностей, або над-

мірна поблажливість до дитини, що може стати причиною появи у дитини тривожності, несамостійності, невміння приймати рішення. Використовуючи цю ситуацію, дитина і сама прагне викликати почуття провини у матері, щоб керувати її поведінкою. У стосунках із чоловіком почуття провини проявляється в тому, що жінка бере на себе більшу частину домашніх справ, прагнучи компенсувати свою невідповідність ідеальному образу “хазяйки дому”. Почуття провини має неусвідомлювані коріння і тому тяжко піддається корекції [2].

Більшість дослідників як зарубіжних (Sekaran, 1983; Hordesty & Betz, 1989 та ін.), так і вітчизняних (О. Гаврилиця, 1998; Г. В. Турецька, 1997 та ін.) бачать вихід для жінки в егалітарних шлюбах чи в двокар’єрних сім’ях, де кар’єра однаково цінна для обох з подружжя, які мають схожі життєві цінності та стандарти, існує справді рівноправна, партнерська участь у виконанні домашніх обов’язків, вихованні дітей, знижений чи відсутній тиск на жінку з боку чоловіка, пов’язаний із виконанням нею традиційної жіночої ролі.

Вивчаючи можливі засоби зменшення рольового конфлікту, рольової напруги, дослідники пропонують різні механізми (копінг-стратегії). Наприклад, С. Епстайн [6] пропонує скоротити соціальні зв’язки, обмежити коло взаємовідносин, виключивши з нього тих людей, які чинять негативний вплив, і обирати людей, які одночасно виконують декілька ролей (друзі – колеги). Ще одним засобом, який веде до зменшення рольового конфлікту, є скорочення загального числа контактів – менше дітей, менше друзів і т. ін. Практика дослідження тенденцій дітонародження у кар’єрно успішних жінок показує, що такий спосіб використовується часто [5]. Можливим варіантом поведінки жінки в умовах рольового конфлікту може стати делегування частини завдань та ролей іншим людям, залучення на допомогу навколишніх (колеги, родичів, різні побутові та сервісні служби).

У протилежному випадку більшість вимог, що пред’являються жінці, яка поєднує професійні та сімейні ролі, призводить до рольової напруги, яка супроводжується емоційним і фізичним перевантаженням, що, своєю чергою, може призвести до стресових станів, захворювань, передчасного старіння організму, порушення репродуктивної функції та ін.

Список використаної літератури:

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 320 с.
2. Гаврилица О. А. Чувство вины у работающей женщины / О. А. Гаврилица // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С. 65-70.
3. Калабихина И. Социальный пол и проблемы населения / И. Калабихина – М. : Менеджер, 1995. – 149 с.
4. Літвінова О. В. Гендерна психологія : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
5. Сафонова М. В. Социально-психологические особенности женщин, успешных в карьере / М. В. Сафонова // Дис...канд. психол. наук: 19.00.05. – СПб., 1999. – 233 с.
6. Epstein Cynthia F. Woman's place: Options and limits in professionals careers. – University of California Press: Berkley, Los Angeles and London. – 1971. – P. 221.